

Sammlaren

Tidskrift för
svensk litteraturvetenskaplig forskning
Årgång 98 1977

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Peter Hallberg

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: Örjan Lindberger, Inge Jonsson

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Humanistiskt-Samhällsvetenskapligt Centrum, Box 513, 751 20 Uppsala

UTGIVEN MED UNDERSTÖD AV

HUMANISTISK-SAMHÄLLSVETENSKAPLIGA FORSKNINGSRÅDET

Almqvist & Wiksell, Uppsala 1978

»die besondere Leistung des deutschen Realismus (Erfahrungsbegriff als Thema und erzähltechnisches Problem)«, men Aust måste också erkänna att ingen tysk realist förmådde inlösa det anspråket, »die zeitgenössische Wirklichkeit wahrheitsgetreu und lebensecht widerzugeben». Hugo Aust tar, restriktivt och kritiskt, ställning till den nya realismforskningen i DDR: »In der marxistischen Literaturwissenschaft geht der Realismus des 19. Jh.s als Erbe in den sozialistischen Realismus ein.» Aust redogör för upplägningen i Geschichte der deutschen Literatur (Bd 8, 1/2: Von 1830 bis zum Ausgang des 19. Jahrhunderts. Berlin (DDR 1975)) och anmärker syrligt: »Der Realismusbegriff taucht in unterschiedlichen Konstellationen auf [...] So unterbleibt auch eine Auseinandersetzung mit der Forschung – abgesehen von einigen nebulösen Hinweisen auf bürgerliche Literaturhistoriker; ebenso wenig lässt sich eine Rezeption der neueren Bemühungen um einen kybernetisch fundierten Widerspiegelungsbegriff erkennen.»

Hartmut Steineckes viktiga arbete Romantheorie und Romankritik in Deutschland (Bd I–II, 1975–76) berörs såväl av Widhammer som av Aust; just i fråga om romanen gjorde ju Das junge Deutschland en viktig pionjärsats. Steinecke har visat att redan på 1840-talet diskussionen om en realistisk, verklighetsnära tidsromans expansionsmöjligheter ledde fram till ett negativt resultat; »und als Grund für das Scheitern des Genres wurde schon damals das Argument der nationalen und gesellschaftlichen Zersplitterung Deutschlands angeführt. – Die deutsche Realisten, von den Grenzboten-Programmatikern bis zu Fontane, wussten um diesen Diskussionsverlauf und schlugen deshalb eigene Wege ein.» (Hugo Aust.) Steinecke har uppehållit sig vid tillgången av Walter Scott på 1830- och 40-talen; Sengle visar också han på en, om också fördröjd anslutning till den europeiska berättartraditionen. Men Dickens' sociala samhällskritik slår betecknande nog inte an. Och den tyska 1800-talsrealismen förblir i hög grad sig själv nog. Om den teoribildning kring romanen som florerade rikligt 1848–1860 förklarar Widhammer: »Eine wirkliche Bereicherung der Literatur würde hingegen eine Konfrontation der zeitgenössischen englischen, französischen und russischen Explikationen zum Roman mit der deutschen Theorie darstellen.» Man såge gärna att germanistiken i BRD oftare företog dylika överblickande brobyggen och betraktade den tyska skönlitteraturen i ett vidare, internationellt perspektiv. (Företrädare för tysk komparatism har för den delen också just de intentionerna; jfr min uppsats härom i Samlaren 1975.) I DDR är de idémässiga och komparativa utblickarna med förkärlek vända österut, mot Ryssland och de andra öststaternas litteraturer. En särställning vad Väs-

terlandet beträffar intar Frankrike tack vare alla de revolutionära impulser som har utgått därfån. Ursula Reinhold citerar med gillande i Streitpunkt Vormärz ett uttalande av den i DDR med viss uppskattning bemötte Jost Hermand: »Von Frankreich her hat Heinrich Heine den Deutschen das Ideal eines echten citoyen demonstriert, als dorten noch alles im argen der restaurativen Fesseln eines Metternich lag.»

Ulf Wittrock

Sven-Bertil Jansson: *Folket, de bildade och landsmålsliteraturen*. Svensk dialektlitteratur 1875–1900 (Acta Universitatis Umensis, Umeå Studies in the Humanities, 7) Umeå 1975.

Sven-Bertil Janssons studie vill belysa den svenska dialektlitteraturen som litterärt och samhällsligt fenomen med tonvikt på perioden 1875–1900, »den moderna dialektlitteraturens egentliga genombrottskede» (s. 5). Den innehållsrika boken består efter de inledande distinktionerna (kap. I) av följande avsnitt: kort översikt över äldre svensk dialektlitteratur (II), utförlig analys av F. A. Dahlgrens litterära och politiska orientering omkring 1840 och av hans äldsta värmlandsvisor (III), bakgrundsteckning till dialektlitteraturens genombrott o. 1875; den ekonomiska och sociala samhällsomvandlingen och den akademiska folklivs- och folkmålsrörelsen (IV), avgränsning av dialekttexter och -författare 1875–1900 och analys av dessas spridning (V), diskussion av landsmålskommiken i texterna och kritiken mot denna (VI–VII), beskrivning av folkmålsrörelsens inverkan på dialektförfattarna (VIII), analys av en tendens på 1890-talet till samhällskritiska inslag i pressens dialekttexter (IX), genomgång av form- och genrefrågor (X) samt syntes av dialektlitteraturens samhällsfunktion (XI).

Som helhet är undersökningen synnerligen gedigen, dokumentationen noggrann – delvis, som i Dahlgren-avsnittet, utifrån nytt arkivmaterial – och framställningen klar.

Tyngdpunkten i studien ligger på dialektlitteraturens ideologiska och sociala implikationer, som förf. skickligt frilägger genom att påvisa sambanden med den akademiska folkmålsrörelsen (landsmålsföreningarna, J. A. Lundell osv.) och ytterst med industrialiseringen och den moderna kapitalismens förändring av samhället. Den inträngande analysen av folkmålsrörelsen som ideologiskt uttryck för tidssituationen är spännande och gör nästan att de konkreta resultaten inom själva dialektlitteraturen kan te sig något triviala (förf. tycks nästan vara medveten om detta, då han i sammanfattningen parentetiskt medger, att dialektlittera-

turen är ett »estetiskt ofta undermåligt» fenomen, s. 164). Särskilt vill man framhäva analysen av klassproblematiken, som även lyfts upp i bokens titel. Folkmålsrörelsens upplevelse av en klyfta mellan »folket» och »de bildade» var en stark drivkraft till ett försök »att slå en bro över klyftan mellan klasserna» (s. 69). Samtidigt ägde folkmålsrörelsen själv tydlig klasskaraktär med ett socialt perspektiv uppifrån. Som förf. visar behövde därför paradoxalt nog ingen konflikt uppstå mellan den idealistiska synen på »folket» som nationens kärna och bondkomikens klassförakt: »båda tendenserna är uttryck för samma avstånd till folket» (s. 97).

Förf. markerar i inledningen, att studien inte behandlar »dialekt i litteratur», alltså litteratur med dialektala inslag, utan enbart »dialektlitteratur» definierad som »litterära texter som rakt igenom är skrivna i dialektal språkform» (s. 10). Distinktionen är logiskt välmotiverad och avgränsar textmaterialet på ett naturligt sätt. Man undgår dock inte intrycket, att den medfört en komplikation vid teckningen av dialektlitteraturens äldre tradition. Före 1800-talets mitt var helt genomförda dialekttexter relativt sällsynta medan texter med lätt dialektal färgning var vanligare. Förf:s beskrivning av traditionen ter sig därför något nyckfull. Bl. a. glider han i stort sett förbi de folkliga dialektvisorna i mängden av mer eller mindre okända vistryck. Förf. nämner inte heller Bellmans dikt på uppländska, Bondens frieri, som tydligen nådde stor popularitet, eftersom den anonymt trycktes i en göteborgstidning 1780 och i vissamlingar 1848 och 1850 på respektive östgötska, dalmål och västgötska (N. Afzelius: *Bellman som folklig författare*, i *Bellmansstudier* 1970).

Den folkliga traditionen skulle också möjligen ha kunnat få en annan betoning i avsnittet om F. A. Dahlgren. Med noggrannhet preciseras Dahlgrens litterära orientering o. 1840, vilket dock inte visar sig kunna bidra nämnvärt till förståelsen av Dahlgren som dialekt-författare; på s. 34 upprepas den gängse uppfattningen, att han i den egenskapen var ensam och unik under efterromantiken. I annat sammanhang hänför förf. dock värmlandsvisornas stilistiska särart till intryck från »i bredare lager populära visgenrer» (s. 50). Särprägelns uppstod tydligen genom brytningen mellan två sociala nivåer, herrgårdskökets folkliga dialektvisa och den estetiska medvetenheten i herrgårdssalongen. Visorna kunde sedan – precis som vissa Bellmans-texter – fungera på båda nivåerna. Enligt Frödings Dahlgren-uppsats hörde han som barn pigorna sjunga dem. På den högre nivån fungerade de först som underhållning – »lappri» enligt Dahlgren själv 1850 – för att 1875 bli estetiskt omvärderade och utgivna på ett »fint» förlag som Norstedts. Författarrollen som »Fredrek på

Ranssätt» såsom skild från rollen som akademisk efterromantisk poet kunde f. ö. ha ägnats ett större intresse, gärna ur det här antydda sociala perspektivet.

En detaljaspekt, som förf. inte tar upp, utgör dialektlitteraturens anpassning till den snäva oscarianska anständighetsuppfattningen i fråga om burleska detaljer, naturalia osv. Då exempelvis G. Djurklou började bidra med dialekttexter i familjetidskriften *Förr och Nu* 1874 markerade redaktionen särskilt att ingenting »frivol» fick förekomma. – Förf. gör uttryckliga och högst befogade reservationer för mängden av dialekttexter i pressen. Förvånande är det dock, att han avstått från att analysera litteraturkritikens behandling av dialektlitteraturen, i synnerhet som samtliga recensioner i de största dagstidningarna för åren 1880–1894 numera finns lättillgängligt förtecknade i Svenskt pressregister.

Trots de marginalanmärkningarna som här gjorts kvarstår det goda helhetsintrycket. Förf. har genomfört sin undersökning med säkert omdöme och inte minst lyckats belysa ett till synes smalt ämne ur synnerligen intressanta perspektiv.

Eric Johannesson

Asbjørn Aarseth: *Dyret i Mennesket. Et bidrag til tolkning av Henrik Ibsens »Peer Gynt»*. Universitetsforlaget. Bergen–Oslo–Tromsø 1975.

John M. Weinstock – Robert T. Rovinsky (ed.): *The Hero in Scandinavian Literature. From Peer Gynt to the Present*. University of Texas Press. Austin and London 1975.

Huvuddragen i den uppfattning av »Peer Gynt-skikkelsen» som har festnet seg i løpet av de siste 20 årene blant toneangivende norske Ibsen-forskere har et nokså tilfeldig forhold til teksten. Tiden synes for lengst inne for en justering av dette forholdet». Med den trumpetstøten inleder Asbjørn Aarseth sin bok om Ibsens dramatiska dikt från 1867. Det allvarliga uppsåtet och djärvheten är värda all beundran. Skälet till Aarseths tillförsikt när han rider till angrepp mot de litteraturvetenskapliga väderkvarnarna är antagligen att han har ett relativt nytt instrument i sin hand, det senaste i den snabbproducerande litteraturvetenskapliga vapenfabriken – hermeneutiken. De flesta av hans iakttagelser och analyser tycks emellertid var och en för sig ha ett mycket svagt, om ens något samband med metoden. Det mesta som sägs kunde ha sagts hermeneutiken förutan – och har också sagts. Vad som skylles den nya metoden är däremot helhetssynen, försöket att sätta in de enskilda observationerna i ett övergripande perspektiv.